

Woorden kennen levert plezier én leersucces op

Werken met de basislijst Schooltaalwoorden in het vmbo

'Ik vond die teksten bij biologie heel moeilijk! Meestal begreep ik een heleboel woorden niet. Die sloeg ik dan maar over, want als ik ze opzoek ben ik het toch zo weer vergeten. Maar nu legt de vakdocent de woorden uit en we oefenen ze ook bij Nederlands. Ik begrijp de teksten nu echt veel beter!'

Schooltaalwoorden zijn van belang om met succes teksten op de school te kunnen lezen en naar uitleg te kunnen luisteren in de vaklessen. Aan de hand van de **BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN VMBO** kunnen docenten samen met hun leerlingen werken aan uitbreiding van woordkennis in de onderbouw van het vmbo.

Woordenschat is belangrijke pijler

De woordkennis van een leerling is cruciaal voor het succes bij begrijpend lezen. Als je veel woorden kent, dan begrijp je de teksten die je leest beter. En als je veel leest, leer je makkelijk woorden bij. Het tegenovergestelde geldt natuurlijk ook: leerlingen met een kleine woordenschat hebben problemen met het lezen van teksten. Als leerlingen moeite hebben met lezen raken ze vaak gedemotiveerd en komen terecht in een neerwaartse spiraal: ze gaan nog minder lezen en leren er weinig woorden bij. Woordenschat is dus een belangrijke pijler van begrijpend lezen en tekstbegrip bij de zaakvakken en van belang voor het schoolsucces van de leerling.

Werken aan gemeenschappelijke basisverzameling

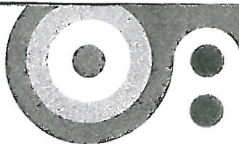
Helaas blijken veel leerlingen die het vmbo binnenkomen, een tekort aan woordkennis te hebben. Naast problemen met het lezen van teksten hebben zij ook moeite met allerlei andere schoolse activiteiten. Dat geldt zowel voor anderstalige leerlingen als voor van huis uit Nederlandstalige leerlingen. Voor deze leerlingen is het van belang dat de achterstand in woordkennis zo snel mogelijk wordt weggewerkt. In het bijzonder vormen daarbij schooltaalwoorden een cate-

gorie die veel aandacht dient te krijgen. Schooltaalwoorden komen veel voor en zijn bepalend voor een goed begrip van zowel geschreven teksten als mondelinge instructie en daarom cruciaal in de zaakvakken. Als alle docenten in de onderbouw samenwerken aan uitbreiding van de kennis van dit type woorden, ontstaat er een gemeenschappelijke basisverzameling van woorden waar alle leerlingen voor de komende schooljaren veel profijt van hebben.

Een verwaarloosde, cruciale categorie

Hoe onderscheidt men schooltaalwoorden? Het zijn geen echte vakbegrippen en het zijn ook geen alledaagse, algemene Nederlandse woorden. Het lastige van deze categorie woorden is, dat ze wel heel algemeen lijken. Dat is dan ook precies de reden waarom ze in de lessen meestal minder aandacht krijgen: de docent veronderstelt dat de leerlingen deze woorden al kennen. Ze vormen in feite een verwaarloosde groep woorden. Schooltaalwoorden zijn echter de 'gereedschappen', waarmee de docent zijn vak uitlegt en instructies geeft voor de opdrachten bij de lesstof van het vak. Elk vak heeft zijn eigen schooltaalwoorden en ze zijn nodig om de teksten te begrijpen.

Schooltaalwoorden komen veel voor en zijn bepalend voor een goed begrip van zowel teksten als instructie en daarom cruciaal in de zaakvakken

Blok 2 Menselijke rampen

Hongersnood

'Mijn oogst is mislukt: mijn familie en ik lijden honger.'

In arme landen zijn boerenfamilies vaak afhankelijk van het eten dat ze zelf verbouwen. Ze hebben geen geld om voedsel te kopen en de regering helpt hen ook niet. In Europa was dat ooit ook zo. In de tijd tussen 500 en 1000 waren er regelmatig hongersnoden. Het Romeinse rijk was uiteengevallen in kleine gebieden. De wegen werden niet onderhouden en er was veel oorlog. Er was daardoor bijna geen handel. Van de steden uit de

SCHOOLTAAL- WOORDEN

afmeting
afwijking
berekenen
deelbaar
gemiddeld
nameten
uitwerking
vereenvoudigen
vergelijking
zijde

VAK-

WOORDEN

beelddiagram
cirkelboog
grondtal
interval
kwadraat
priemgetal
trapezium
straal
worteltekens
Vendiagram

De Basislijst Schooltaalwoorden vmbo

In de BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN VMBO staan woorden die alle leerlingen uit de brugklas van het vmbo zouden moeten kennen. De BASISLIJST¹ is ontwikkeld in opdracht van de Gemeente Amsterdam voor de Amsterdamse vmbo-scholen.

De lijst is samengesteld aan de hand van eerder en elders ontwikkelde lijsten en lexicaal onderzoek van het ITTA. Daarnaast is gebruik gemaakt van de belangrijkste in gebruik zijnde schoolboeken in het Amsterdamse onderwijs.

De Basislijst bestaat uit 1600 woorden en is opgedeeld in de volgende vakken: Nederlands (350), biologie (250), mens & maatschappij (250), wiskunde (250), economie (250) en natuurkunde (250). De gekozen woorden komen in schoolboeken en andere teksten van de genoemde vakken veel (frequentie) en vaak (spreiding) voor.

Leerlingen moeten minimaal deze schooltaalwoorden kennen om met succes de teksten van een vak te kunnen lezen en naar uitleg te kunnen luisteren in het betreffende vak. Het merendeel van de geselecteerde woorden zal in het basisonderwijs aan de orde zijn geweest, maar het is de vraag of de vmbo-leerlingen de woorden ook voldoende beheersen. Het is daarom belangrijk ze systematisch aandacht te geven in de brugklas c.q. onderbouw van het vmbo. Op die manier beheersen alle leerlingen aan het einde van de brugklas de woorden en kunnen ze in het vervolg van hun schoolcarrière ook zelf gebruiken.

Iedere docent zijn eigen 'pakketje'

De Basislijst bestaat uit schooltaalwoorden voor zes vakken uit de onderbouw van het vmbo. Elk vak heeft zijn eigen 'pakketje' schooltaalwoorden en dat betekent dat iedere docent een deel voor zijn rekening neemt. Werken aan woordenschat wordt dan een gemeenschappelijke activiteit, voor alle docenten in de onderbouw én hun leerlingen.

Voor de vakdocent is het de kunst de aandacht voor woordenschat op een natuurlijke manier te integreren in zijn les. Dat kan door de woordenschatuitbreiding zoveel mogelijk te koppelen aan de vakinhoud. Hiervoor kan de docent een aantal stappen volgen.

1. Selecteer de woorden die beheerst moeten worden

Aan de hand van de geselecteerde vakinhoud voor een les kiest de docent de kernbegrippen (vaktaal) die noodzakelijk zijn om achteraf over de lesstof te kunnen praten en schrijven. Vervolgens kiest de docent uit de BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN uit zijn eigen 'pakket' enkele schooltaalwoorden die horen bij deze kernbegrippen én in de tekst voorkomen. Daarbij is het van belang om te bedenken welke relaties de leerlingen tussen de kernbegrippen moeten leggen.

Afhankelijk van de lestijd en de lengte van de tekst kiest de docent van elke soort drie of vier woorden. Per les dus zes of acht in totaal, niet meer! In het voorbeeld zouden de kernbegrippen 'hongersnood' en 'Romeinse Rijk' en 'ramp' geselecteerd kunnen worden met de bijhorende schooltaalwoorden 'de oogst', 'verbouwen' en 'product'.

Bij de bespreking van de woorden is het belangrijk dat de woorden op het bord (bij voorkeur in twee kolommen) worden geschreven. Op die manier kunnen de leerlingen wennen aan het woordbeeld dat erbij hoort.

Als de woorden schriftelijk worden aangeboden, dus in een vaktekst, is het belangrijk dat de docent de gekozen woorden een aantal keren uitsprekt, zodat de leerlingen er ook een klankbeeld bij krijgen.

2. Maak de woorden zichtbaar in een concrete of vakgebonden context

De kernbegrippen en schooltaalwoorden moeten zoveel mogelijk in de context van de vakinhoud worden aangeboden. Daarbij is het van belang dat de betekenis zoveel mogelijk zichtbaar wordt gemaakt.

Als een leerling een beeld heeft bij een gebeurtenis, handeling of proces, dan kan hij het bijbehorende woord ook beter onthouden. Bij de uitleg van de betekenis van de woorden kan de docent gebruik maken van foto's, schema's, tekeningen enzovoort. Bij veel onderwerpen kunnen via de computer tekeningen en afbeeldingen gevonden worden. Dat kan door de docent, maar natuurlijk ook door de leerling worden gedaan als opdracht in de les.

3. Zorg voor oefening direct na uitleg

Bij de voorbereiding van de les is het van belang om te bedenken op welke manier de leerlingen aansluitend op de uitleg de woorden kunnen oefenen in de les. Vaak is het vrij eenvoudig om de woorden te laten terugkomen in een korte opdracht of actieve taak.

De leerlingen kunnen bijvoorbeeld een toelichting geven bij een illustratie uit de tekst of een schema maken van de behandelde stof waarin ze de nieuwe woorden moeten gebruiken.

4. Zorg voor herhaling van de woorden

Herhaling is een belangrijk onderdeel bij het bekijken van nieuwe woorden. Daarvoor is het noodzakelijk dat

de docent ook in de vervollessen aandacht besteedt aan de behandelde woorden. Dat kan op verschillende manieren: door de woorden zelf opnieuw te gebruiken, door de leerlingen iets te laten vertellen over de vorige les, door de leerlingen een opdracht bij de tekst te laten maken voor andere leerlingen, door de leerlingen elkaar te laten overhoren met omschrijvingen, enzovoort.

5. Laat de leerlingen de woorden opschrijven

Voor de leerlingen is het van belang dat zij de woorden nog eens kunnen opzoeken, bekijken en zelfstandig ermee kunnen oefenen. Laat de leerlingen daarvoor een woordenschrift aanleggen waarin ze de betekenis op verschillende manieren kunnen opschrijven, bijvoorbeeld door middel van een voorbeeldzin, een definitie of een omschrijving. Op die manier ervaren de leerlingen dat taalleren tijdens de vakles ook een aandachtspunt is én dat zij buiten de les en buiten school ook aan uitbreiding van hun eigen woordenschat kunnen werken. Laat het woordenschrift wel geregeld terugkomen in de lessen, zodat de leerlingen het bijhouden ervan serieus blijven nemen.

Opbrengsten zichtbaar maken

Op deze manier kan de vakdocent in zijn les aandacht besteden aan de schooltaalwoorden, zonder dat daar heel veel extra werk in gaat zitten. Zaak is wel om terugkerend overleg met de andere docenten te hebben

over de stand van zaken en voortgang rond de geleerde woorden.

Na een jaar werken met de BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN kennen de docenten de woorden in de lijst voor hun vak uit het hoofd. Ze weten welke woorden in ieder geval bekend zijn bij de leerlingen, ze weten aan welke woorden ze nieuwe woorden kunnen aanhaken en ze weten waar ze bij de zwakke leerlingen extra op moeten letten.

Ook voor de leerling is het goed om in beeld te hebben welke woorden hij al kent en welke woorden hij nog moet leren. Zo kan bijvoorbeeld in een klas 'een maandelijks schooltaalwoordenwedstrijd' worden georganiseerd: 'We hebben bij biologie deze maand veertig nieuwe woorden bijgeleerd. Welk vak is de winnaar van de maand?' Het zichtbaar maken van de concrete opbrengsten motiveert de leerlingen en levert plezier en leersucces op!

Lies Alons

*De auteur is adviseur bij ITTA van de Universiteit van Amsterdam
Correspondentie: e.m.alons@uva.nl*

De BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN VMBO is samengesteld door Lies Alons & Simon Verhallen.

Bronnen

- Alons, L., *TAAL OP SCHOOL, Woordenschatlessen biologie*. Wolters Noordhoff, 1995.
- Alons, L., *ALGEMENE SCHOOL- EN INSTRUCTIETAALWOORDENLIJST*. Interne publicatie ITTA, 1997.
- Ancona, J., *WOORDENSCHAT NATUURKUNDE EN ECONOMIE*. Interne publicatie ITTA, 1995.
- Bots, R., *HET POSTERPROJECT*. Het projectbureau, Stichting Partners en Innovatie, 1997.
- Halewijn, E., *TAAL OP SCHOOL, Woordenschatlessen wiskunde*. Wolters Noordhoff, 1995.
- Verhallen, M. & S. Verhallen, *WOORDEN LEREN, WOORDEN ONDERWIJZEN*. CPS, Hoevelaken, 1994.

Noot

- 1 De BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN VMBO is verschenen in de vorm van bureauleggers en posters. Voor bestelinformatie zie: www.onderwijs.dmo.amsterdam.nl.

